

ਜੱਸੀ ਕਿਰਾੜਕੇਟ ਦੇ ਨਾਵਲ ਡੌਂਕੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਤ

ਹਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ
ਖੇਜਾਰਬੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ

Email-id: Harvinsandhu0@gmail.com

ਅਬਸਟ੍ਰੈਕਟ : ਜੱਸੀ ਕਿਰਾੜਕੇਟ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਉਭਰਦਾ ਨਾਵਲਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ 'ਡੌਂਕੀ' ਨਾਵਲ ਰਾਹੀਂ ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ਮਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਡੰਬਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਘਾੜਿਆ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ, ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਤਨਾਵ, ਅਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੇ ਸੱਚਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਕਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ। 'ਡੌਂਕੀ' ਵਿੱਚ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਘਰਸ਼, ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮੁਸ਼ਕਲੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਵਲਕਾਰ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਿਅਥਾਪਨ, ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਉੱਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਵਲ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਹਕੀਕਤਾਂ ਨੂੰ ਉਘਾੜਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ : ਡੌਂਕੀ, ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਰਵਾਸ, ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜੀਵਨ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਡੰਬਨਾ, ਨੈਤਿਕ ਗ਼ਿਰਾਵਟ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਬਿਛੇੜ, ਧੋਖਾਧੜੀ, ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਅਵਹਾਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਕਟ

1.0 ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

ਜੱਸੀ ਕਿਰਾੜਕੇਟ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਵਾਂ ਪੁੰਗਰਦਾ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਸਰਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਕਿਰਾੜਕੇਟ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਸਾਹਿਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜੱਸੀ ਕਿਰਾੜਕੇਟ ਨੇ 'ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਪਤਾਸੇ' (ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ), 'ਡੌਂਕੀ' (ਨਾਵਲ) ਲਿਖੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਲਿਖਣੀ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਵਿਅਸਤ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਹਥਲਾ ਖੇਜ ਪੱਤਰ ਡੌਂਕੀ ਨਾਵਲ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਡੌਂਕੀ ਦੇ ਕਨਸੈਪਟ ਨੂੰ ਘੜਨਾ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਡੌਂਕੀ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਤਾਂ ਨੂੰ ਫਰੋਲਦਾ ਹੋਇਆ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਚ ਨੂੰ ਉਗਾੜਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ ਪੱਖੋਂ ਵਾਚਦਿਆਂ ਇਹ ਨਾਵਲ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ

ਨਾਵਲਕਾਰ ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਿਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨਦਾ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਮਾਨਸਿਕ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸੁਖਾਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ, ਨਾਵਲਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਨਾਵਲਕਾਰ ਸੁਖਾਲੇ ਰਸਤੇ ਪਿੱਛੇ ਆਉਂਦੀ ਅੜਚਨ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਵਿਡੰਬਨਾ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਨਿਆਣ ਮਤ ਵਿੱਚ ਡੌਂਕੀ ਲਾ ਕੇ ਪਲਾਇਨ ਕਰਨ ਦੀ ਹਾਮੀ ਓਟਦੀ ਯੁਵਾ ਪੀੜੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਗ਼ੈਰ ਮਾਨਵੀ/ਗ਼ੈਰਤਾ ਭਰੇ ਰਵਈਏ ਤੋਂ ਅਗਵਤ ਕਰਾਉਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ।

ਡੌਂਕੀ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪਛੜੇ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਦਾਸਤਾਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਰਥਿਕਤਾ ਪਿੱਛੇ ਦੇੜਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਸੰਪੰਨ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋਚਾ ਉਸਨੂੰ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਵੱਲ ਧੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚਾ ਨਾਵਲੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਇਸੇ ਵਿਡੰਬਨਾ ਗ੍ਰਸਤ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ।

ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਗੋਂ ਪਰੇਖੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀਆਂ/ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਆਈਆਂ ਨਵੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਰਹਿਣ

ਬਸੇਰੇ ਦੀ ਅਡਜਸਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕੰਮ ਦਵਾਉਣ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਤੜਫਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਸੋਂ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਲੋਕ ਉੱਥੇ ਨਵੀਆਂ ਆਈਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮਾਨਸਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਝੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਉੱਥੇ ਜੰਮ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਤਾਪ ਦੱਬ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਵਤਨ ਵਾਪਸੀ ਕਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਸਥਾਪਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੇਹਵਪਾਰ ਦੇ ਧੰਦੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਘਾਣ ਕਰਕੇ ਅੱਲੜ ਕੁੜੀ ਦਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ, ਭੈਣ ਭਰਾ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਗਲ ਘੁੱਟ ਕੇਵਲ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਣਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਣਾ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਖੋਰੇ ਕਿੰਨੇ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਮੱਸਿਆ ਉਦੋਂ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਗ਼ੈਰਤ ਨਾਲ ਭਰੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਗ਼ੈਰਤ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਫਾਇਦਾ ਚੁੱਕਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਹੁੰਜਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁੱਢਿਆਂ ਦੀ ਹਵਾਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗਲ ਘੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਨੇ ਨਾਵਲ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਕੁਲਵੀਰ ਕੌਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਹਰ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਦਰਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਾਤਰ ਸੁਰਜੀਤ ਡੱਕੀ ਲਾ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕੁਝ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਹ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੂਮਮੈਂਟ ਜੇ ਕਿ ਉਮਰ 'ਚ ਵਡੇਰਾ ਹੈ ਪਰ ਉਥੇ ਪੱਕਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਜਾਲੀ ਤਰੀਕੇ ਵਿਆਹ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੰਦਾ ਗੁਰਜੀਤ ਦੀ ਗ਼ੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਕੁਲਵੀਰ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਛੱਤ ਦੇ ਪੱਖੇ ਨਾਲ ਲਮਕਾ ਕੇ ਆਤਮਹੱਤਿਆ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਆਰੋਪੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਖਾਮਿਆਜ਼ਾ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਸਲਾਖਾਂ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਕੇ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਅਤੇ ਕੁਲਬੀਰ ਵਿਚਾਲੇ ਸੰਦਰਭੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਘੜ ਕੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਸ ਕੋੜੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਦਿਆਂ ਉਹਲੇ ਹੁੰਦੇ ਜ਼ਬਰ ਜ਼ਨਾਹ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਅਸਭਿਅਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਪਾਏ ਮਖੌਟਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਜ਼ਬਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਤਰਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪਰਵਾਸ ਪਿੱਛੇ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਚੌਗਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹੈ ਆਰਥਿਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪਾੜੇ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਸਭ ਕਾਰਜ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਕਈ ਵਾਰ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਸੀ ਖੁੰਦਕ ਜਾਂ ਚੱਲਦੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਪਰੰਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਨ ਉਸਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਕਾਮੇ ਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈਣਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਰਤੀ ਕਾਮੇ ਨਾਲ ਜਤਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰਿਆ ਅਹਿਸਾਸ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਚਦਿਆਂ ਕਿਰਤੀ ਕਾਮਾ ਅਜਿਹੇ ਕਾਂਡਾ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਨਾਵਲ ਦੇ ਪਾਤਰ ਯਾਦ ਦੁਆਰਾ ਦੇਧੀ ਦਾ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਗੁਰਜੀਤ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:

“ਅਸੀਂ ਉਸ ਬੰਦੇ ਦਾ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜਾ ਬਾਈ ਜੀ ਦੀ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ ਸਾਡੀ ਸਕੀਮ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈ ਲਵਾਂ ਤੇ ਬਾਈ ਦੇ ਟੱਬਰ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਹੋਵੇ।”¹

ਪਾਤਰ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲੇ ਗਏ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਹਰ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਦੁਚਿਤੀ ਭਰੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਹਰ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ, ਗੁਜ਼ਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਰਕੇ ਥੋਪੇ ਜਾਂਦੇ ਜਾਲੀ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਤਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਾਤਰ ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਬਾਪੂ ਉਸ ਹਰ ਇੱਕ ਬਾਪ ਦੀ ਦਰਦ ਭਰੀ ਦਾਸਤਾਂ ਨੂੰ ਰੇਖਾਕਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਗੱਭਰੂ ਪੁੱਤ ਜਾਲੀ ਮੁਕਦਮੇ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ ਹੁੰਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਆਖਦਾ ਹੈ:

“ਪੁੱਤ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਪਵਾਦੇ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਹਜੇ ਫੌਜ 'ਚ ਵੀ ਭਰਤੀ ਹੋਣਾ ਏ”²

ਜਾਲੀ ਮੁਕਦਮੇ ਦਾ ਚੱਲਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਕਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਕਲੇਵਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਸਾਡੀ ਜਾਚੇ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀ ਕਾਮੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੀੜੀਆਂ ਦੁੱਖ ਭੋਗਦੀਆਂ ਹਨ ਨਾਵਲਕਾਰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਯਥਾਰਥਕ ਚਿਤਰਨ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਿਰਤੀ ਕਾਮੇ ਵਰਗ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਜਤਾਉਂਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਜਾਲੀ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਜਦਾ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਦਵੰਦਾਤਮਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉਜੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਈ ਵਾਰ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਿੰਡਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੇ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਛੱਡਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਰਤੀ ਕਾਮੇ ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਵੱਡੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਜੱਥੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਕਾਤਲ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਤੇ ਇਹ ਆਰੋਪ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦੀ ਭੈਣ ਨਾਲ ਗੈਰ ਨੈਤਿਕ ਹਰਕਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਜਾਲੀ ਲੈਣੇ ਕਤਲ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸੱਚ ਤੋਂ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਗੁਰਜੀਤ ਦੁਆਰਾ ਡੱਕੀ ਲਾਉਣ ਦੀ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਡੱਕੀ ਦੌਰਾਨ ਤਸਦਦ ਭਰਿਆ ਸਫਰ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਥੋੜ ਕਾਰਨ ਸਰੀਰਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਸ਼ਰੀਰ ਅੰਦਰ ਘਰ ਕਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਫਰ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਡੱਕੀ ਲਾ ਕੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਆਦਿ ਡਾਰ ਹੀ ਸਫਰ ਤੈਅ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਸਾਥੀ ਦੇ ਫੰਤ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੱਡ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ

“ਸਵੇਰ ਦੀ ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਚੀਂ ਚੀਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਸਾਂਝ ਕੇ ਅੱਖ ਖੋਲ ਦਿੱਤੀ ਮੈਨੂੰ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਜਦੋਂ ਕਾਲੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਸਾਡੇ ਸਰਾਏ ਪਈ ਸੀ”³

ਡੱਕੀ ਦੇ ਸਫਰ ਵਿੱਚ ਮੀਲਾਂ ਦਾ ਸਫਰ ਤੈਅ ਕਰਦੇ ਦੇਸਤ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਸ ਉਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਤੁਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਸਫਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਮੱਠਾ ਪਾ ਕੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਸਤੂਵਾਦੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਵਸਤੂ ਸਮਝ ਪਛਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਵਲਕਾਰ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ 'ਚ ਫਿੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ ਵਾਕ ਅਧੂਰੇ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਵਲ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਥੜਕਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ:

“ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਉਦੋਂ ਬਸ ਉਨੀਆਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਉਮੀਦਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ ਸੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ।”⁴

ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਨਾਵਲਕਾਰ ਇੱਕ ਵਾਕ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਉਹ ਗੱਲ ਉਸਨੇ ਤਿੰਨ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਲਹਿ ਵਧ ਬਿਰਤਾਂਤ ਘੜਨ 'ਚ ਨਾਵਲਕਾਰ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਕਨਸੈਮਪਟ ਚੰਗਾ ਹੈ ਪਰ ਬਿਰਤਾਂਤ ਘੜਨ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਥੋੜਾ ਲਚਕੀਲਾ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਦਾ ਸਰਸਰੀ ਜਿਹਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੁਕੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਮੱਠਾ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਅਧੂਰੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।

ਡੱਕੀ ਨਾਵਲ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਪਾਠ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕਈ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦਾ ਹੈ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਮੁੱਲ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਜੋ ਹਾਲਤਿਕ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਘਟਨਾ ਵਜੋਂ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਾਤਰ ਸੀਤੇ ਮੁੱਲ ਵਿਕਦੀ ਔਰਤ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ ਸਭ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਸੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਮੇਹ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਮੱਠੀਆਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਆਰਥਿਕਤਾ ਆਪਣਾ ਅਸਤਿਤਵ ਕਾਇਮ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਔਰਤ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਾਤਰ ਸੀਤੇ ਦਾ ਤਾਇਆ ਆਪਣੀਆਂ ਬੇਟੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪਾਤਰ ਸੀਤੇ ਦੇ ਤਾਏ ਦੇ ਇਹ ਬੋਲ ਮੁੱਲ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਗੋਲਣ ਯੋਗ ਹਨ:

“ਬੁੱਧਪੁਰੇ ਵਾਲੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਸੀਤੇ ਦੀ ਭੈਣ ਪਸੰਦ ਆਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਵੇਚੀ ਹੈ ਫੇਰ ਨਾਲੇ ਇੱਕ ਸੱਜਰ ਸੂਈ ਮੱਝ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਕੁੜੀ ਤੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹੈ ਤਾਂ ਚਾਲੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਿਓ ਤੇ ਕੁੜੀ ਰੱਖ ਲਓ।”⁵

ਜਿਸ ਪਾਠ ਉੱਤੇ ਨਾਵਲਕਾਰ ਨੇ ਲੇਖਣੀ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਪਾਠ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਖ਼ਰਾ ਉੱਤਰਦਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਬੇਵਤਨੇ ਦੇ ਇਸ

ਕੰਨਸੈਅਪਟ ਨੂੰ ਉਸ ਦਰਜੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਾਹਸ ਨਾਲ ਫੜਿਆ ਹੈ ਉਹ ਉੱਥੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਦੋੜ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਡੌਕੀ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਅਸਤਿੱਤਵ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਈ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫੈਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਈ ਸਿਖਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਇਹ ਸਫਰ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਦਾ ਡੌਕੀ ਵਾਲਾ ਕਨਸੈਟ ਨੈਜਵਾਨ ਪੀੜੀ ਦੇ ਹਿੱਤ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ।

2.0 ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਜੱਸੀ ਕਿਰਾੜਕੋਟ, ਡੌਕੀ, ਪ੍ਰੀਤ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਨਾਭਾ, 2020, ਪੰਨਾ ਨੰ 35
2. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 35
3. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 54
4. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 30
5. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ਨੰ 27